

Nebukadnetsarit järgides: Saddam Hussein ja muistsed Lähis-Ida despoovid

Vladimir Sazonov

Sissejuhatus

Käesolevas ülevaatlikus artiklis ei keskenduta Saddam Husseinini välis- või sise- poliitikale või tema valitsusajal (1979–2003) toimunud sõdadele, mida võib laias laastus pidada ebaõnnestunuteks, sest need aitasid kaasa Iraagi¹ riigi allakäigule ning langemisele taolisesse raskesse olukorda, nagu see oli 2003. aastaks kujunenud.² Sellest on autor juba kirjutanud oma varasemates artiklites.³

Käesolev artikkel on valminud Eesti Teadusfondi grantide 8669 ja 8993 ja PUT500 toetusel.

¹ Iraagi kohta Saddam Husseinini ajal vt Martin Hallik, Olaf-Mihkel Klassen. Taaveti tähest Talibani languseni: Konfliktid ja arengud Lähis- ja Kesk-Idas pärast Teist maailmasõda. Tallinn: Argo, 2004, lk 150–202; John W. Dower. Culture of War: Pearl Harbor/Hiroshima/9-11/Iraq. New York, London: Norton/The New Press, 2011, lk 313–358.

² Lisaks sõjast tingitud siseriiklikule katastroofile on rüüstatud ja hävitatud maailmapärandisse kuuluvaid muistiseid, arheoloogilisi asukohti, muuseume jne.

³ Vt näiteks Holger Mölder, Vladimir Sazonov, René Värk. Kümme aastat operatsioonist „Iraagi vabadus“: ajalooline, poliitiline ja õiguslik ülevaade ning Iraagi tulevikuperspektiivid. — Ajalooline Ajakiri nr 3 (2013), lk 405–418; Vladimir Sazonov. Saddam Hussein ja Iraagi katastroof. — Katastroofid Maa ajaloos. Toim. Liina Laumets, Liisa Lang, Karin Truuver, Reet Nemliher. (Schola geologica VIII) Tartu: Eesti Looduseuurijate Selts, Tartu Ülikooli Ökoloogia ja Maateaduste Instituut, Tallinna Tehnikaülikool, 2012, lk 19–34; Vladimir Sazonov. Masendav perspektiiv. — Postimees 20.03.2013, lk 12–13.

Antud artiklis lahatakse Iraagi diktaatori suurt huvi muistse Lähis-Ida pärandi ja ajaloo vastu: miks ja kuidas Saddam Hussein kasutas oma propagandistlikes huvides ära muistse Assüüria ja Babüloonia ning ka hilisematel perioodidel araabia maades võimul olnud valitsejaid, sh nii vana- kui keskaja ajaloo sündmusi ning silmapaistvamaid isikuid. Teadaolevalt oli Saddami üks peamisi eeskujusid Uus-Babüloonia suurkuningas, jõhker küüditaja ja massmõrvar Nebukadnetsar II (605–562 eKr),⁴ kes 586. aastal vallutas Juuda kuningriigi ja Jeerusalemma ning küüditas kümneid tuhandeid juute Babülooniasse.⁵

Saddam Hussein ja Iraak

Saddam Hussein valitses Iraaki nagu absoluutne despoot, ta riigijuhtimine sarnanes mõnes mõttes Uus-Assüüria kuninga Sennaheribi (ehk Sanherib) või Nebukadnetsar II valitsemisviisiga.⁶ Nii nagu suur küüditaja ja massimõrvar Sennaherib (704–681 eKr), valitses ka Saddam oma riiki 23 aastat. Mõlema despoodi saatus oli traagiline. Sennaheribi mõrvasid ta enda pojad, kui too palvetas jumala Ninurta templis.⁷ Hussein aga kukutati, hiljem anti kohtu alla ning poodi üles 30. detsembril 2006.⁸

Saddam Hussein oli president ja samal ajal ka BAATH partei liider, kes oma auahnete soovide, ülbuse ja võib öelda, et isegi lauslollusega viis riigi katastroofini. Seega on Iraak üks kehvemaid näiteid, kuidas

⁴ Nebukadnetsar II kohta vt uuemaid käsitlusi. Näiteks kataloonia assürioloog Rocio da Riva sulest on ilmunud mitu olulist uurimistööd. Rocio da Riva. *The Neo-Babylonian Royal Inscriptions: An Introduction. Guides to the Mesopotamian Textual Record, Volume 4.* Münster: Ugarit-Verlag, 2008; Rocio Da Riva. *Nebuchadnezzar II's Prism (EK 7834): A New Edition.* — *Zeitschrift für Assyriologie*, 2013, nr 2, Vol. 103, lk 196–229.

⁵ Vt nt Oded Lipschitz, Joseph Blenkinsopp (toim.). *Judah and the Judeans in the Neo-Babylonian Period.* (Second Printing.) Winona Lake: Eisenbrauns 2006; Игорь Р. Тантлевский. *История Израиля и Иудеи до разрушения Первого храма.* Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета, 2005, lk 238–242.

⁶ Saddami kohta vt näiteks Робин Дж. Апдайк. *Садам Хусейн (Политическая биография).* Ростов-на-Дону: Феникс, 1999; William J. Spencer. *The Middle East. Global Studies.* Dubuque: A Division of The McGraw-Hill Companies, 2007, lk 73–74.

⁷ Walter Mayer. *Politik und Kriegkunst der Assyrer.* (Abhandlungen zur Literatur Alt-Syrien-Palästinas und Mesopotamiens, Band 9.) Münster: Ugarit-Verlag, 1995, lk 379.

⁸ Saddam Hussein executed in Iraq. — http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6218485.stm, viimane külastus 29.05.2014.

võib kulgeda ühe või teise araabia maa riigi ajalugu. Teine taoline riik on Süüria, kus juba mitu aastat käib verine kodusõda.

Igal juhul oli Saddami diktatuuri poliitika alusteks paljuski hirm, küüditamine ja terror. Sama valitsemisviisi kasutasid Uus-Assüüria ja Uus-Babüloonia valitsejad 2500–3000 aastat enne Saddam Husseini, hiljem paistsid samamoodi silma ka paljud pärsia ja araabia valitsejad. Ilmselt oligi see üks põhjustest, miks Saddam neid oma eelkäijateks ja õpetajateks pidas.

Samas Hussein muidugi toetas ja arendas riigi majandust ja tööstust. Kuid lisaks kõigele sellele pööras ta erilist tähelepanu muinastsviivilisatsioonide uurimisele — Sumerile, Babülooniale ja Assüüriale, mis jäävad praeguse Iraagi territooriumile. Niisugusel suundumusel oli muidugi tähtis poliitiline ja ideoloogiline tagapõhi — teda ei huvitanud mitte niivõrd muistsete sumerlaste, akadlaste, babüloonlaste ja assüürlaste tehnoloogilised leiutised, kultuurialased tegevused, eeposed, kirjandus jm, vaid eelkõige muistsed despoodid, kellelt tal oli riigi valitsemisviiside ja ka impeeriumite loomise kohta päris palju õppida. Hussein kasutas niisugust ajaloolist teadmist selleks, et nende legendaarsete jõhkrate valitsejate „abil“ oma võimu legitimeerida. Saddami eeskujudeks said Vana-Babüloonia suurriigi rajaja kuningas Hammurapi (1792–1740 eKr), jõhker küüditaja, assüürlane Senaherib⁹ (704–681 eKr) ja Nebukadnetsar II (605–562 eKr), kes oli Uus-Babüloonia impeeriumi tuntuim valitseja. Neid eeskujusid oli veelgi.

Hussein soovis olla sama edukas ja suur vallutaja kui Nebukadnetsar II, kes anastas Juuda kuningriigi 586. a eKr, kuid kõik Husseini sõjakad plaanid ja sõjalised avantüürid lõppesid riigi jaoks kehvasti. Kõige paremini ei läinud ka kaheksa aastat kestnud Iraani-Iraagi sõda (1980–1988),¹⁰ mis oli laastav koguni terve regiooni jaoks. See oli araablaste ja

⁹ Eckart Frahm. Einleitung in Sanherib-Inschriften. — Arhiv für Orientforschung. Beiheft 26 (AFOB). Wien: Institut für Orientalistik der Universität, 1997; W. Mayer 1995, lk 342–380.

¹⁰ Iraani-Iraagi sõja kohta vt lähemalt Louise Fawcett. International relations of the Middle East. Oxford–New York: Oxford University Press, 2005, lk 266–268; Efraim Karsh. Iraani-Iraagi sõda 1980–1988. Inglise keelest tõlkinud Margus Elings, toimetanud Kuldar Traks. Tallinn: Koolibri, 2010; Iraagi ja Iraani vastaseisust vt ka Ариф Алиев. Иран vs Ирак: История и современность. Москва: Издательство Московского Университета, 2002 ja Holger Mölder, Vladimir Sazonov, René Värk. Iraani idoloogiat ja geopoliitikat läbi aegade. — Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste (KVÜÕA) toimetised 18, 2013, 142–187.

pärslaste pikaajalise vaenutegevuse üks verisemaid episoode — vastasseis sai alguse juba 7. sajandil araablaste vallutustega Lähis-Idas.¹¹

Pikaajaline ja vererohke Iraani ja Iraagi sõda surus majanduslikult enam-vähem stabiilse ja suhteliselt rikka Iraagi täielikult põlvili ning demoraliseeris Iraagi armee. Tulemus oli loogiline, sest Iraan on nii territooriumilt kui majandusliku potentsiaali poolest mitu korda suurem. Niisiis, Saddam Hussein üheksa esimese valitsemisaasta (1979–1988) tulemuseks olid miljonid sõjaohvrid, nälg ja haigused, väga suur riigivõlg ja tõsised majanduslikud probleemid. Kuid Hussein ei lasknud sellest end sugugi mõjutada. Selle asemel, et lubada Iraagi rahval ja vaevleval riigimajandusel mõni aasta kosuda, alustas ta 1990. aastal uut ambitsioonikat sõjalist kampaaniat,¹² seekord aga väikese Kuveidi vastu, soovides parandada oma riigi majandust ning lootes veel jätkuvalt luua Iraagist suurriiki.

Hussein ihaldas rikka Kuveidi naftavarusid oma kontrolli alla, mis andnuks talle võimaluse vähemalt osaliselt lahendada rahalisi probleeme. Avantüüri tulemus oli taas laastav — Kuveit okupeeriti, riigi majandust hakati ruineerima, kuni viimaks sekkusid Lääneriigid ja USA, nõudes, et Hussein lahkuks Kuveidist. Hussein ei viinud vägesid välja ja tulemuseks oli sõjategevuse jätkamine. 1991. aastal puhkenud Lahesõjas hävitas USA koos oma liitlastega Iraagi armee võimsuse põhimõtteliselt vaid mõne päevaga.¹³

Lõplik surmav hoop Hussein režiimile anti alles 12 aastat hiljem. 2003. aasta kevadel alanud USA avantüür-invasioon oli Iraagi jaoks hävitav nii sõjaliselt, poliitiliselt, majanduslikult kui demograafiliselt. Ka kultuurilises mõttes leidis aset suur katastroof.

Bagdadi linnas asuva hiiglasuure Iraagi Muuseumi¹⁴ rüüstamist 2003. kevadel võib võrrelda Aleksandria raamatukogu mahapõletamisega

¹¹ Vt nt V. Sazonov. Vanad rivaalid. — Postimees, 6.02.2012, lk 6–7.

¹² Iraagi sõdade kohta Hussein ajal vt Мир Паша Зейналов. В блокаде Ираке. Москва: Реалии, 2001; Сергей Шурлов. Иракский капкан для США. (Войны XXI века.) Москва: Яуза, ЭСМО, 2006.

¹³ Alastair Finlan. Lahesõda 1991. Inglise keelest tõlkinud Margus Elings, toimetanud Helen Kõrgesaar. Tallinn: Koolibri, 2009.

¹⁴ Vt lähemalt <http://www.theiraqmuseum.com>, viimane külastus 29.05.2014; Donny George, Gibson McGuire. The Looting of the Iraq Museum Complex. — Catastrophe! The Looting and Destruction of Iraq's Past (Oriental Institute Museum Publications 28.) Ed. Feoff Emberling, Katharyn Hanson. Chicago: The Oriental Institute, 2008, lk 19–27.

Egiptuses Julius Caesari sõjameeste poolt 47. a eKr.¹⁵ 47. aasta tulekahjus hävis suur hulk muistseid käsikirju ja traktaate, mille sisu me vaid aimame, kuid millest me mitte kunagi täpsemalt teada ei saa. Ka Bagdadi muuseumi rüüstamise tagajärjel aastal 2003 läksid kaduma tuhanded unikaalsed kiilkirjatekstdid, muistsed raidkirjad, araabiakeelsed käsikirjad, kujud ja muud väga väärtuslikud artefaktid.¹⁶ Seega võib tõmmata teatud paralleele Aleksandria tulekahjuga, kuigi 2003. aasta rüüstamistööd üle kogu Iraagi töid kordades rohkem kahju kui Caesari leegionäride poolt mahapõletatud Aleksandria raamatukogu.

2003. aastaks oli Hussein ja BAATH partei režiim kukutatud, toimusid tormilised muudatused, habras Iraagi riiklik moodustis hakkas lagunema, mis väljendus puhkenud sõjas, terrorirünnakutes, usufanatismi lainetes, etnilistes ja religioossetes konfliktides jne. Ibrahim Al-Marashi kirjutab:

Pärast Saddam Hussein BAATH režiimi kokkuvarisemist 2003. a Iraagi sõjas, muutus Iraagi poliitika rahvusvaheline dünaamika drastiliselt. Terve hulk uusi poliitilisi grupe, enamasti islamistlikult orienteeritud liikumisi, pääses Iraagi kodusele poliitilisele areenile.¹⁷

Ameeriklased ja nende liitlased, kes hakkasid pärast 2003. aasta sõda ja Saddami kukutamist Iraagis uut demokraatlikku süsteemi üles ehitama, arvasid ilmselt, et see ei saa olla eriti raske, kuid eksisid rängalt. Peamine panus tehti iraagi poliitilistele emigrantidele, kes põgenesid riigist Saddami režiimi ajal. Just nemad pidid USA valitsuse arvamusel uut Iraaki valitsema hakkama, kuid ei läinud nii, nagu oli plaanitud. Saddami endised vastased — emigreerunud poliitikud — tulid küll Iraaki tagasi, aga alustasid ka kohe omavahelist võimuvõitlust. Nende toetus ning populaarsus iraklaste endi seas oli üpris madal.¹⁸

Alternatiivset ja hästi toimivat süsteemi pole BAATH partei asemel Iraagis siiani suudetud luua. Iraagi detsentraliseerimine ja lagunemine,

¹⁵ Vt nt Horst Dieter, Rigobert Günther. *Römische Geschichte bis 476*. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1990, lk 183.

¹⁶ Catastrophe! The Looting and Destruction of Iraq's Past, 2008.

¹⁷ Ibrahim Al-Marashi. *Iraq — Guide to Islamist Movements*, Vol. 1. Ed. Barry Rubin. Armonk, NY: M.E. Sharpe, 2010, lk 263.

¹⁸ Евгений Примаков. Ближний Восток на сцене и за кулисами. (Конфиденциально). Москва: Российская газета, 2006, lk 353–358.

terrorismiohu suurenemine, kodusõda, miljonid emigrandid ja surnud, nälg, demograafiline katastroof, usuliste ja etniliste konfliktide eskaleerumine ning islami radikaalide võimutsemine teatud piirkondades – see on 2003. aasta sõjalise avantüüri ja sellele järgnenud Iraagi demokraatiseerimisprotsesside tulemus. Miks Iraagis nii juhtus? Miks Iraagist ei saanud hästi toimivat demokraatlikku vabariiki, kuigi kurja juur Saddam ja tema klikk oli eemaldatud? Vastust tuleks otsida ehk Lähis-Ida keerulisest ajaloolis-kultuurilisest ja etnilis-religioosest omapäras.

Lähis-Ida jaoks, kus peamiseks valitsemise aluseks on tihtipeale klanlik-hõimulik monarhia või sõjaline diktatuur, mida teostab sõjaline hunta või teokraatia kaliifi, imaami või ajatollaga eesotsas, on lääne-euroopalik demokraatlik mudel koos oma väärtustega vastuvõetamatu võõrkeha. Seda tuleb kõigi jõududega eemale tõrjuda, kuna kohalike silmis murraks ja hävitaks see nende maailmavaate ja aastatuhandeid kestnud muistsed traditsioonid, tavad ja väärtused, mis ei lähti euroopalikest väärtustest ega Prantsuse Revolutsiooni ajal 18. sajandi lõpus välja öeldud ideedest *liberté, égalité, fraternité*, vaid islamist ja islami õiguslikest normidest ehk šariaadist¹⁹ ja hõimude kohati „kivisse raiutud“ konservatiivsetest tavadest.

Kui lühidalt kokku võtta, siis Lähis-Ida riikides on võimalikud järgmised mudelid:

- (1) sõjalised huntad nagu president Mubaraki aegses Egiptuses,
- (2) ilmalik pärilik diktatuur nagu Süürias Assadide ajal või
- (3) teokraatlik diktaatuur nagu Iraanis ehk siis Iraani Islami Vabariik.²⁰

Neljas võimalik mudel on riigi lagunemine emiraatideks ja permanentse kodusõja oht nende gruppide, hõimude, klannide, usuliste konfessioonide ning muude erinevate gruppide või piirkondade vahel. Muidugi on võimalikud ka teised variandid. Tundub, et Iraak on liikumas kolmanda ja neljanda stsenaariumi suunas. Riigi erinevad territooriumid (sh ka usud, etnilised grupid) on omavahel sõjas. 2014. aasta sügiseks oli Iraagi ja Süüria aladel tekkinud uus radikaalne teokraatlik

¹⁹ Šariaadi kohta vt. D. Waines. Sissejuhatus islamisse. Tlk Üllar Peterson, Heili Einasto. Toim. Ursula Vent Tallinn: Avita, 2003, lk 96, 99, 102, 140.

²⁰ Vt M. Hallik, O.-M. Klassen 2004, lk 233–280; Семен Л. Агаев. Иран между прошлым и будущим: События, люди, идеи. Москва: Издательство политической литературы, 1987.

riik — Islamiriik. Tegu on uue kalifaadiga, mis kuulutati välja 29. juunil 2014.²¹ Esialgne sunni äärmuslaste võidukäik Põhja- ja Lääne-Iraagis ja Süürias ei tähenda terve regiooni jaoks midagi head ning kui seda liikumist ei suudeta peatada, siis võib ka Bagdad ja Damaskus langeda nende kätte. Usufanaatikute rajatud uus kalifaat soovib ekspordida usufanatismi üle terve Lähis-Ida, samuti Euroopasse, Aafrikasse ja mujalegi.

Kuidas kujunes välja Saddami kui Iraagi järjekordse despoodi isiksus

Iraaki on läbi ajaloo juhtinud tuhanded erinevad valitsejad, kes alates muistsest Sumerist kuni Saddam Husseinini olid valdavalt despootlikud, olgu siis kuningad, keisrid, Bagdadi kaliifid, võõrvallutajad, nagu näiteks mongolid või Türgi sultanid või Iraagi presidendid.

Saddami, nagu ka paljude teiste diktaatorite puhul, peaks jõhkruise juuri otsima lapsepõlvest. Raske ja üpris keeruline elu, mida Saddam Hussein pidi lapsena ja noorukina kogema, võideldes oma ellujäämise eest, jättis kindlasti ta psüühikasse tugeva jälje. Alustada võiks kasvõi sellest, et ametliku statistika järgi oli laste suremus Iraagi kolmes suuremas linnas, Mosulis, Basras ja Bagdadis 1937. aastal, mil Hussein sündis, väga suur — 228 last 1000 sünni kohta. Seega suri iga kolmas laps. Need aga, kes ei surnud varajases lapsepõlves, olid tihtipeale näljased ja haiged. Taolistes tingimustes kasvaski üles Saddam.²² Ta sündis arvatavasti 28. aprillil 1937. aastal Al-Awja linnas, mis asub 13 kilomeetri kaugusel Tikritist. Saddami isa Hussein 'Abid al-Majid suri veel enne poja sünni. Saddami vanem vend suri 12- või 13-aastaselt vähki. Hussein ema Subha Tulfah al-Mussallat²³ langes depressiooni ja üritas rasedana isegi enesetappu. Pealegi ei olnud Saddami ema suuteline poega ülal pidama ning depressioon aina süvenes — tal polnud raha ega vähimatki soovi vastsündinud pojaga tegelda ning jättis lapse oma venna Khairallahi perekonda. Onu Khairallah sisuliselt päästis Saddami elu. Juba mõni aasta hiljem abiellus Saddami ema

²¹ Islamiriigi kohta vt lähemalt Vladimir Sazonov. Islamismi puhangud Iraagis — kas Araabia kalifaadi taassünd? — Diplomaatia, 2014, 132/133, lk 10–15.

²² P. Дж. Апдайк 1999, lk 27.

²³ S. Hussein ema Subha suri 1982. aastal ja tema auks ehitas Saddam hiiglasliku mausoleumi.

Subha Ibrahim al-Hassaniga — oma kadunud mehe vennaga, nagu kohalik tava ette nägi.²⁴ Tänu ema abiellumisele Hassaniga sai Saddam Hussein endale kolm poolvenda, elades ise onu Khairallahi perekonnas. Kuid et Saddami onu Khairallah osales Briti-vastases tegevuses, sattus ta vangi. Saddam pidi naasma oma ema ja kasuisa Hassani juurde. Saddami elu läks väga kibedaks, tegu oli lapse jaoks tõelise põrguga.

Enese kaitsmiseks kandis Saddam väidetavalt kaasas rauast vitsa. Pealtnägijad, kes teadsid Saddami lapsena, rääkisid hiljem, et ta oli väga julm, lõbustades end sellega, et pani vitsa tulele ja seejärel, kui see oli läinud punaseks, torkas tulikuuma rauaga mööda jooksnud koeri ning rebis nad siis pooleks. Kuid võimalik, et see on vaid propagandistlik fiktsioon. Igal juhul ei tundnud Saddami peres keegi tema vastu huvi ja ta pidi enda eest ise hoolitsema. Ta kasvas vaesuses ja näljas. Teda sunniti juba väikse lapsena loomi karjatama. Saddami isapoolne onu ja kasuisa Ibrahim al-Hassan, endine sõjaväelane hüüdnimega „valetaja Hassan“, oli jõhker sadist, kellele meeldis Saddami alandada ja peksta. Muuhulgas tegi ta seda vaiguga määratud kepigaga, sundides ohvrit samal ajal tantsima. Õppida Saddamil ei lubatud. Kasuisa sundis Saddami varastama kanu ja lambaid, et need maha müüa. Saddami õnneks oli ta hea suhtleja, kel tekkis palju häid tuttavaid nii laste kui täiskasvanute seas, mis ilmselt mingil määral aitas. Ilmselt kõik see — vaesus, üksildus ning sugulaste jõhkros — tegigi temast vägivaldse ja kõiki kahtlustava jõhkra inimese.

Saddamil õnnestus kodukülast siiski lahkuda. 1947. aastal põgenes õpingutest unistav 10-aastane Saddam oma onu Khairallahi juurde, kes oli vanglast välja lastud. Tänu onu toetusele sai Saddam lõpetada algkooli²⁵ ja astuda keskkooli.²⁶ 1955. aastal lahkuski Saddam koos Khairallahi perega Tikriti linnast Bagdadi, kus Saddam jätkas õpinguid keskkoolis. Kuid 1956. aastal, kui leidis aset Suessi kriis, lahkus ta koolist ja alustas poliitilist tegevust. Onu mõjutustel üritas Saddam astuda ka väga mainekasse Bagdadi Sõjakooli, kuid ei suutnud sooritada sisseastumiseksameid.²⁷

Khairallah Talfah, keda Saddam peaaegu et jumaldas, oli oma vaadelt äärmuslik šovinist ja antisemiit, kes vihkas juute ja pärslasi. See

²⁴ А. Алиев 2002, lk 511.

²⁵ Saddam läks algkooli 1947. aastal, olles juba 10-aastane.

²⁶ Р. Дж. Апдайк 1999, lk 27–29.

²⁷ А. Алиев 2002, lk 511.

kandus edasi ka noorele Saddamile. Oma poliitilist karjääri alustas Saddam BAATH parteis 1957. aastal. Tema esimene ülesanne oli valit-susevastase agiteerimise läbiviimine keskkoolikaaslaste seas, millega sai väga hästi hakkama. Ta värbas õpilasi ja lõi lausa kriminaalse grupeeringu, mis tekitas Bagdadi eeslinnas Karhis hirmu, sest Saddami käsul peksid nad poliitikuid, aga samuti teisi nende teele sattunud inimesi. Aastal 1958. pandi 21-aastane Saddam vangi süüdistatuna riigiametniku mõrvamises Tikriti linnas, kuid kuus kuud hiljem lasti ta välja, sest ilmselt polnud tema vastu piisavalt tõendeid.²⁸

Niisugused olid üksnes Saddam Husseini esimesed sammud tulevase riigivalitsejana, kuid juba need illustreerivad kõnekalt, milline inimene ta oli. Tuleb nõustuda Jevgeni Primakovi väitega, et Saddami Husseini tõus Iraagis on esmajoones seotud tema isikuomadustega.²⁹

„Suurkuningas“ ehk Saddam kui araabia maade suur juht, Iraagi „rahva isa“ ja BAATH partei liider

Muistse Mesopotaamia piiramatu võimuga kuningat nimetati akadi keeles *šarru rabû*³⁰ — ‘suurkuningas’, kelle alluvuses oli hulk väiksemaid monarhe ehk vürste või kuningakesi, keda nimetati *malku* — ‘vürst’.³¹ Taoliseks *šarru*’ks oli näiteks Sargon II (722–704 eKr), Uus-Assüüria impeeriumi üks julmemaid keisreid, suur vallutaja, militarist ja küüditaja. Ka Hussein soovis olla nagu *šarru* — ‘kuningas’.

17. juulil 1968. aastal tuli BAATH partei Iraagis võimule.³² Saddamist sai pärast oma lähedast sõpra president Ahmad Hassan al-Bakrit tähtsuselt teine inimene Iraagis, ent tegelikult veelgi enam.³³ Energiline ja auahne Saddam ei tahtnud olla teine mees riigis ehk „vesiir“ ja ta printsiibiks võinuks olla *aut caesar aut nihil* — „kas Caesar või mitte keegi“.

²⁸ Р. Дж. Апдайк 1999, lk 38–39; vt ka А. Алиев 2002, lk 511.

²⁹ Е. Примаков 2006, lk 302.

³⁰ Assüüria kuningate tituluuri kohta vt Vladimir Sazonov. Die Königstitel und -epitheta in Assyrien, im Hethiterreich und in Nordsyrien (Ugarit, Emar, Karkemiš) in der mittelassyrischen Zeit: Strukturelle Gemeinsamkeiten, Unterschiede und gegenseitige Beeinflussung. (Doktoritöö.) Tartu Ülikooli Kirjastus, 2010, lk 72.

³¹ *Ibid.*, lk 225.

³² Vt lähemalt Е. Примаков 2006, lk 304.

³³ Р. Дж. Апдайк 1999, lk 73.

Pürgides troonile, muistse Assüüria ja Babüloonia despootide pjedestaalile, saavutas Hussein lõpuks oma unistuste unistuse — temast sai kroonimata *šarru*.

Ta oli kangekaelne ning oskas inimestega väga hästi manipuleerida. Ta suutis oodata kümme aastat, kuni saabus õige aeg kogu võimu haaramiseks, soodne hetk kõrvaldamaks võimult president Ahmad Hassan al-Bakr (valitses 1968–1979). Saddam teostas oma poliitikat kavalalt ja nutikalt, sai lahti vaenlastest ja vastastest, arendades isegi majanduslikku poliitikat eesmärgiga luua teda toetav edukas keskklass. Kõik oli allutatud ühele eesmärgile — saavutada absoluutne võim riigis. Selline moment tekkis juulis 1979, mil Iraagi president al-Bakr (1914–1982) läks erru „tervislikel põhjustel“³⁴ ja Iraagi uueks presidendiks sai asepresident Saddam Hussein.³⁵

Iraagi ainuisikuline despoot Saddām Hussein ‘Abd al-Majīd at-Tikrītī täitis aastatel 1979–2003 oma riigis kõiki tähtsamad võtmeametid. Ta oli Iraagi president ja peaminister, sõjaväe ülemjuhataja, BAATH partei liider, peasekretär jne. Ta pidas ennast Araabia Lähis-Ida liidriks ja Kolmanda maailma rahvaste huvide eest võitlejaks.³⁶

Saddam lõi enda isikukultuse: igal pool olid tema pildid, tema nime said tänavad, linnad, instituudid, linnaosad, Bagdadis näidati temast filme, tehti telesaateid jne. Rõhutati, et Saddam on hea pereisa, armastab oma kahte poega ja kolme tüdruku. Näiteks ühes filmis on näha, kuidas hooliv Saddam õmbles koguni oma tütre riietele nõõbi. Teadagi armastas ta teha aiatöid, püüda kala, karjatada lambaid. Iraaklastele see meeldis. Saddam oli siis veel noor ja väga energiline. Eriti oma võimu alguses võis ta, nagu Vladimir Putingi, tulla igal kell mingisse haiglasse, tehasesse, mošeesse või farmi — teha nn ootamatuid visiite.³⁷ Husseinil kuvand oli peaaegu kõikvõimas ja igas mõttes eeskujulik. Taolisi valitsejaid teame muistse Mesopotaamia ajaloost mitmeidki. 21. saj eKr valitsenud Uus-Sumeri kuningas Šulgi auks loodi rituaale, korraldati pidustusi, kirjutati hulgaliselt hümne, taevast oli Šulgi-nimeline täht, kalendris Šulgi-nimeline

³⁴ Sisuliselt oli tegemist riigipöördega, mille käigus Saddam Hussein kukutas võimult president al-Bakri, kuid kõikidele teatati, et 65-aastane al-Bakr pole tervislikel põhjustel enam suuteline riiki valitsema. Käisid jutud, et ta oli koduarestis. Ekspresident al-Bakr elas veel kolm aastat ja suri 1982 aastal.

³⁵ *Ibid.*, lk 205.

³⁶ Р. Дж. Апдайк 1999, lk 6, 224.

³⁷ *Ibid.*, lk 224.

Allikas: <http://powellcenter.files.wordpress.com/2011/03/saddam-hussein.jpg>

kuu.³⁸ Kuningas Šulgi väitis, et on võimas ja võitmatu sõdalane, jumaliku kangelase Gilgameši vend, päikesejumala Utu vend, ja et ta oskab paljusid keeli paremini kui kõik tema alamad (sh rääkis ja kirjutas ta vabalt sumeri, akadi, elami keeles jne).³⁹ Antud juhul oli tegu propagandaga puhtal kujul. Ka Saddamist loodi sarnast kuvandit kui ideaalsest valitsejast. Teatud analoogiad Šulgiga on siin isegi jälgitavad.

Kaliif Harun ar-Rašid kui üks Husseini lemmikeeskujusid

Kindlasti on paljud lugenud araabia muinasjutte *Tuhat ja üks ööd*⁴⁰ ja teavad väga tuntud lugu kaliifist üheks tunniks. Keskaegne Bagdad oli

³⁸ Vladimir Sazonov. Kuningas Šulgi laul: Mõned märkused Uus-Sumeri kuninga Šulgi (2093–2046) kuningavõimu ideoloogia kohta. — Usuteaduslik Ajakiri, 2008, nr 1 (57) lk 98. http://www.usuteadus.ee/failid/UA1_2008/Sazonov.pdf.

³⁹ Vt nt "A praise poem of Šulgi (Šulgi B)", ETCSL translation: t.2.4.2.02. — <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/cgi-bin/etcsl.cgi?text=t.2.4.2.02#>, viimane külastus 29.05.2014.

⁴⁰ Vt nt Uku Masing. Tuhande ja ühe öö jutte. Araabia keelest tõlkinud Uku Masing. Tartu: Johannes Esto Ühing, Bookmill OÜ, Tartu, 2007.

tollal imeline koht. See oli maailma teaduse ja kultuuri olulisem keskus, üks eeskujulikumaid linnu 8.–13. saj, mil eksisteeris Abbassiidide dünastia (750–1258) ja Araabia kalifaadi pealinnaks oligi Bagdad. Ka Saddam unistas Bagdadist teha vähemalt Lähis-Ida piirkonnas kõige silmapaistvama linna, nagu see oli kunagi Abbassiidide ajal. Abbassiididest meeldis talle eriti Harun ar-Rašid — lugu kaliifist Harun ar-Rašidist ja teistest edukatest Abbassiididest tundis ta hästi.

Saddam võitis üpris varsti pärast võimuletulekut oma rahva armastuse ja vaimustuse, kasutades muuhulgas „harun ar-rašiidlikke võtteid“. Televisiorist võis tihti näha, kuidas president Hussein tuli külla tavalisse Iraagi majja seal elava perekonna juurde ja küsis, mida nad arvavad poliitikast. Majaperemehed teesklesid, et ei tunne teda ära, kuigi toa nurgas ja seinal rippusid tema portreed, ja rääkisid, et Saddam on silmapaistev valitseja ning kiitsid teda.⁴¹

Idee taolisteks külüstusteks oli Hussein saanud ajaloost. Kunagi 8. sajandil Araabia kalifaadi ajal armastas Abbassiidide dünastia⁴² üks kõige tuntuimaid ja võimsamaid kaliife Harun ar-Rašid inkognito Bagdadi linnas ringi jalutada, vestelda tavaliste inimestega ja uurida, mida nad arvavad valitsejast ja kuidas neil käsi käib.⁴³

Sargon II, Sennaherib, Nebukadnetsar II ja Salah ad-Din — Lähis-Ida arhetüüpsed valitsejad

Nagu näha, kasutas Saddam mitmesuguseid võtteid ja näiteid oma riigi muistsest ajaloost selleks, et suurendada isiklikku populaarsust ning tugevdada võimu Iraagis ja Lähis-Idas laiemalt. Saddam, pretendeerides araabia maailmas hegemooni staatusele, üritas siduda oma võimu muistsete Assüüria, Babüloonia ja Araabia kuningate ja kaliifidega, legitimeerida ning tugevdada oma positsiooni, otsides muistsest Iraagi ajaloost tähtsaid isikuid ja sündmusi, mis kõik pidid aitama tal luua riigi ideoloogiat ja propageerida tema isikukultust.

⁴¹ Р. Дж. Апдайк 1999, lk 223–224.

⁴² Исаак Фильштинский. История арабов и халифата 750–1517 гг., издание третье, исправленное и дополненное. Москва: Московский Государственный Университет им. М. В. Ломоносова, Институт стран Азии и Африки, Восток-Запад, 2006.

⁴³ Р. Дж. Апдайк 1999, lk 224.

Saddami jaoks oli soodne seegi, et just Iraak on mitmete muistsete tsivilisatsioonide hääll — Sumer, Akkad, Assüüria, Babüloonia. Kuulsad vallutajad Sargon Suur, Šulgi, Hammurapi, Tiglatpileser III, Sargon II, Sennaheerib, Aššurbanipal ja Nebukadnetsar II jätsid ajalukku tugeva jälje, mistõttu Hussein kopeeris nendelt mitmeid käitumise ja elustiili elemente. Sarnaselt Assüüria, Babüloonia ja Araabia kalifaadi muistsete Lähis-Ida valitsejate ja suurvallutajatega rajas Saddam sadu paleesid. Temast sai Iraagi täielik peremees, nii nagu olid olnud assüürlane Aššurbanipal (valitses 669–627 eKr) Assüüria impeeriumis, Timur (Tamerlan) Kesk-Aasias ja Lähis-Idas (14. saj) või Jossif Stalin (võimul 1924–1953) Nõukogude Liidus, keda nimetatigi „hozjain“ ehk peremees. Jõhkrad despoodid olid Husseiniga jaoks eeskujuks ja üks neist oli tõepoolest Stalin.⁴⁴

Siin on kujutatud Saddam Hussein, Salah ad-Din ja Nebukadnetsar II koos rahva ees. Tänapäev, keskaeg ja muinasaeg on propagandistlikel eesmärgil osavalt „kokku miksitud“. Allikas: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5e/Saddam_Saladin_Nebuchadnezzar.jpg

⁴⁴ *Ibid.*, lk 167.

Saddam Hussein Uus-Babüloonia kuninga Nebukadnetsar II (6. saj eKr) riietuses tabab vibuga vaenlasi ning sõidab Uus-Babüloonia kuningate sõjavankris. Üleval lendavad lennukid, raketid ja helikopterid, merel on võimas ristleja. Allikas: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5e/Saddam_Saladin_Nebuchadnezzar.jpg

Võrdluseks toon siin tuntud steeli, kus 23. eelkristlikul sajandil valitsenud despootlik jumalikustatud Akadi suurkuningas Naram-Su'en seisab mäel ning tabab vibuga vaenlasi — Iraanist tulnud hõime.⁴⁵ Allikas: Louvre'i muuseum, 2013 (foto V. Sazonov).

R. J. Updike kirjutab:

Eriti ligitõmbavateks Saddami jaoks olid Mesopotaamia valitsejad, kuid mitte ainult tänu nende silmapaistvale positsioonile regioonis, vaid ka sõjalisele edule

⁴⁵ Akkadi kuningate kohta vt Vladimir Sazonov. Akkadi kuningavõim kui arhetüüp. — *Ajalooline Ajakiri*, 2008, nr 3, lk 195–214; Vladimir Sazonov. Vergöttlichung der Könige von Akkade. — Thomas Richard Kämmerer (toim.). *Beihefte zur Zeitschrift für alttestamentliche Wissenschaft* 374. New York, Berlin: de Gruyter, 2007, lk 325–342; vt ka Winfried Orthmann. *Der alte Orient. Propyläen-Kunstgeschichte*, Band 18. Frankfurt am Main, Propyläen Verlag, 1985, illustration 104.

Palestiinas. Sennaherib (704–681 eKr), Sargon II järeltulija, tegi sõjaretke Palestiinasse, ja kuigi tal ei õnnestunud vallutada Jeruusalemma, alistas ta mõned tähtsad Juudamaa linnad ja sai suure andami juudi kuningalt Hezekiahilt. Mis ei õnnestunud Sennaheribil, õnnestus Nebukadnetsaril: 587. aastal eKr, pärast juutide ülestõusu Palestiinast, hävitas ta Juuda kuningriigi ja Jeruusalemma, sealhulgas juudi templi ning saatis tuhanded juudid Babüloni. Saddam jutustas tihti sellest ajaloolisest sündmusest ja tunnistas, et tahaks väga järgida suure Babüloonia kuninga eeskju.⁴⁶

Jaanuaris 2007. aastal ilmus Saksa ajalehes *Frankfurter Allgemeine Zeitung* artikkel „Saladin und Nebukadnezar als Vorbild“ („Saladin ja Nebukadnetsar kui eeskujud“), kus mainiti, et Saddami sünniaasta (1937) langeb kokku araabia maade ühe tuntuima keskaegse valitseja Salah ad-Dini (Saladin 1137/1138–1193) 800. sünnipäevaga. Pole kahtlust, et kui Saddam niisugusest faktist teada sai, kasutas ta selle oma huvides ära. Saddami jaoks oli tähtis seegi, et nii Salah ad-Din kui ka tema ise pärinesid Tikritist, ja nii nagu Salah ad-Dingi, soovis ka Saddam araablasi oma võimu alla ühendada.⁴⁷ Sama tähelepaneku tegi Robin J. Updike oma raamatus *Saddam Hussein*.⁴⁸ Mis võiks olla parem eeskju kui kangelaslik Salah ad-Din — ristiriütlite hirm?

Kui Saddam võimule tuli, siis hakati tema auks igale poole tema kujusid püstitama, nagu seda tehti näiteks muistses Assüürias või Babüloonias — kõikides asutustes rippusid tema portreed ja plakatid. Iraagi ajakirjanikud pidid televisioonis, raadios, ajalehtedes ja mujal ülistama Saddami kui rahva isa, koolide ja haiglate ehitajat jne.

Saddam Hussein ja Salah-ad-Din. Nende taga on kujutatud tuntud al-Aqsa mošee, mis asub Jeruusalemmas. Allikas: <http://www.freerepublic.com/focus/fr/560857/posts>

⁴⁶ Р. Дж. Апдайк 1999, lk 225–226.

⁴⁷ Vt R. Hermann. Saladin und Nebukadnezar als Vorbild. — *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 02.01.2007, lk 3. — <http://m.faz.net/aktuell/politik/ausland/saddam-hussein-saladin-und-nebukadnezar-als-vorbild-1385362.html>, viimane külastus 29.05.2014.

⁴⁸ Р. Дж. Апдайк 1999, lk 22.

Militaristliku suurriigi rajaja Põhja-Mesopotaamia aladel Šamši-Adad I⁴⁹ (1815–1781 eKr), kes vallutas tänapäeva Süüria ja Põhja-Iraagi alad 19. sajandil eKr, nimetas end muu hulgas „Jumala Aššuri templi ehitajaks“.⁵⁰ See oli kuninglik epiteet, mis pidi veelgi aitama kaasa valitseja isikukultuse kindlustamisele. Paljud Assüüria ja Babüloonia kuningad nimetasid ennast „ehitajaks“, „rahva isaks“ jne. Assüüria kuningas polnud mitte ainult sõjaline liider, armee ülemjuhataja ja kõrgeim kohtuinstants, vaid ka jumala poeg ja tihtipeale nagu jumal ise ning peajumal Aššuri asehaldur maa peal.⁵¹ Samal ajal oli ta ka peapreester ning mängis suurt rolli oma alamate religioosse-ideoloogilise pildi kujundamisel, kasutades selleks ohtralt ja osavalt propagandavahendeid. Kuningat ülistati kui kangelast, kui head ja ausat meest, kes päästab rahva ja maailma kurjade deemonite ning vaenlaste käest. Ka Saddamist, kes otsustas kõikide inimeste elu üle, loodi niisugune pilt.

Saddami auks kirjutati oode ja hümne nagu Šulgi,⁵² Hammurapi või Assüüria despootide auks või siis nagu Rooma keisrite kiituseks loodi panegüürikaid. Kõikide nende jöhrkrate valitsejatega oli Saddamil palju ühist.

Saddam Hussein kui küüditaja ning hirmu- ja terroripoliitika läbiviija muistsete Assüüria, Babüloonia ja Araabia valitsejate eeskujul

Oma võimuaastate jooksul küüditas Saddam Hussein hulgaliselt inimesi — eriti kurde, keda ta soovis arabiseerida. 1970. ja 1980. aastatel on erinevate andmete järgi deporteeritud kümneid või isegi sadu tuhandeid kurde, sest tundes ennast riigis allasurutuna, korraldasid nad mässe. Näiteks Iraani-Iraagi sõja lõppedes — 1988. aastal — astus Iraagi

⁴⁹ Paul Garelli. L'influence de Samsi-Addu sur les titulatures royales assyriennes. — De la Babylonie à Syrie, en passant par Mari, Mélanges offerts à Monsieur J.-R. Kupper à l'occasion de son 70e anniversaire. Textes réunis par Ö. Tunca. Université de Liège, Liège, 1990, lk 97–102.

⁵⁰ Vt originaalteksti RIMA 1 (Albert Kirk Grayson. Assyrian Rulers of the Third and Second Millennia BC to 1115 BC. — The Royal Inscriptions of Mesopotamia, Assyrian Periods volume 1, University of Toronto Press, Toronto-Buffalo-London, 1987, reprinted 2002), Šamši-Adad I, A.o.39.1, lk 48, read 3–4.

⁵¹ Assüüria kuningavõimu kohta vt V. Sazonov 2010, lk 36–44.

⁵² Šulgi kohta vt V. Sazonov. 2008, lk 84–107.

sõjavägi Saddami käsul Põhja-Iraagis elavate kurdide⁵³ vastu. See oli väga julm sõjaline kampaania, mida võib pidada genotsiidiks. Saddami sugulane Majid, rohkem tuntud kui Keemia Ali, kes operatsiooni juhtis, hävitas 4000 kurdi küla, kusjuures keemiarünnaku käigus tapeti 5000 kurdi. Kokkuvõttes tapeti selles sõjakäigus 182 000 kurdi.⁵⁴

Ka selles küüditamis- ja mõrvamispoliitikas oli Saddam võtnud eeskujuks muistsed kuningad — Assüüria, Pärsia, Araabia ja Mongoli vallutajad.

Assüüria kuningas ja vallutaja Salmanassar I⁵⁵ (1275–1243 eKr) mainib ühes oma raidkirjas võitu ka liidus olevate hetiiitide ja aramealaste üle:

Mina veristasin hetiiitide ja aramealaste armeed
ning nende liitlasi nagu lambaid.⁵⁶

Samas raidkirjas hoopis verejanuline Salmanassar I veel, et ta hävitas Süürias 180 linna ning küüditas Assüüriasse 14 400 inimest, kes olid lahingus ellu jäänud.⁵⁷ Seega panid maailma ajaloos ilmselt just Salmanassar I ja tema järglased aluse massilisele deporteerimisele. Taolisi näiteid Assüüriast ja Babülooniast võiks tuua kümneid.⁵⁸

Endine kindral, impeeriumi valitsejaks tõusnud assüürlane Tiglatpileser III (745–727 eKr) oli maailma ajaloos üks halastamatumaid valitsejaid, julm küüditaja ja massimõrvar. Tema oli Saddamile oluliseks eeskujuks. Just jõhkra Tiglatpileser III valitsemise ajal kujunesid küüditamine ja massimõrvamine assüürlaste ametlikuks riiklikuks poliitikaks. Ainuüksi võimsa Urartu suurriigile kuulunud aladelt küüditas ta vähemalt 72 950 inimest. See on kirjas tema annaalides.⁵⁹ Sõdades, konfliktides,

⁵³ Kurdide kohta Iraagis vt W. J. Spencer 2007, lk 74–75.

⁵⁴ W. J. Spencer 2007, lk 75.

⁵⁵ Susanne Heinhold-Krahmer. Zur Salmanassars I: Eroberungen im Hurritergebiet. — AfO 35, 1988, lk 79–104.

⁵⁶ RIMA 1, Shalmaneser I A.o.77.1, lk 184, read 78–80.

⁵⁷ *Ibid.*, read 78–80.

⁵⁸ Assüüria küüditamispoliitika kohta vt Vladimir Sazonov. Küüditamis- ja terrorismipoliitika Kesk-Assüüria ja Uus-Assüüria impeeriumites 13–7 saj eKr. — KVÜÖA Toimetised 16, 2012, lk 180–202; Vladimir Sazonov. Küüditamine, isikukultus ja despotism Lähis-Idas. — Postimees, 17.04.2011; Vladimir Sazonov. Küüditamispoliitika kui muistne tava Uus-Assüüria impeeriumis 9–7 saj. eKr. — Mäetagused, 44, lk 153–174. <http://www.folklore.ee/tagused/nr44/sazonov.pdf>, viimane külastus 29.05.2014.

⁵⁹ Hayim Tadmor. The Inscriptions of Tiglath-Pileser III, King of Assyria. Jerusalem: The Israel Academy of Sciences and Humanities, 1994, lk 52, Ann. 17, tahvlid XIII–XIV, rida 9'.

mässude mahasurumisel hukkunud sõjameeste ja muul viisil tapetud Urartu kuninga alamate arvu raidkirjades ei leidu. Samas on tapmisest alatasa juttu. Raidkirjad on osaliselt fragmentaarsed, osa teksti on hävinud, seega pole teada küüditatud ja tapetud urartulaste lõplikku arvu.

Veel üks Saddami lemmikuid oli Sargon II (722–704 eKr), kes nagu Saddamgi oli usurpaator, hõivates Assüüria kuningatrooni 722. aastal eKr. Sargon II alustas valitsemist veresaunade, repressioonide, küüditamiste ja massimõrvadega, viies läbi terrori- ja küüditamispoliitikat väga ulatuslikes mastaapides. Nagu Saddamilgi oli üheks tema viha objektiks Iisrael. Pärast Iisraeli kuningriigi vallutamist 721. aastal eKr tappis Sargon II palju inimesi ning küüditas 27 280 juuti Mesopotaamiasse ja Meediasse (Lääne-Iraan). Hussein oli vaimustuses Sargon II „tegudest“ Palestiinas ja Süürias.

Üks maailma ajaloo julmemaid valitsejaid oli ka Sargon II poeg Uus-Assüüria kuningas Sennaherib (704–681 eKr).⁶⁰ Sennaherib tappis ja küüditas sadu tuhandeid babüloonlasi, aramealasi, kaldealasi, juute, elamlasi ning muid rahvaid ja etnilisi rühmi. Ja temagi oli üks Saddami lemmikutest.

Babüloonia sõjakäiku kirjeldab Sennaherib ühes oma kroonikas väga detailselt, hoobeldes ja uhkustades oma vallutustega ja tuues küüniliselt ära täpse küüditatute ja tapetute arvu:

Read 9–10: Oma isanda Aššuri jõuga ma piirasin sisse Kaldu maa [Babüloonia] 89 võimsat linna [ja] kindlust ja 620 väikest maakohta [küla] nende ümbruses — vallutasin ja rüüstasin. Urbi, Aramu ja Kaldu inimesi Urukis, Nippuris, Kišis, Hursagkalammas, Kuthas [ja] Sipparis üheskoos linnakodanikega, kes ennast tabada ei lasknud, viisin ma minema ja arvestasin saagi hulka.⁶¹

Teadaovalt võib just Sennaheribi⁶² pidada Assüüria ja Babüloonia kuningate seas suurimaks küüditajaks. On pakutud, et Sennaherib küü-

⁶⁰ Sennaheribi kohta vt John Anthony Brinkmann, Sennacherib's Babylonian problem: An interpretation. — *Journal of Cuneiform Studies*, 1973, nr 2 (Vol. 25), lk 89–95.

⁶¹ Karl Hecker. — Bernd Jankowski, Gernot Wilhelm (toim.). *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments (TUAT)*. Neue Folge, Band 2. Staatsvertäge, Herrscherinschriften und andere Dokumente zur politischen Geschichte. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2005, lk 69.

⁶² W. Mayer 1995, lk 342–380.

ditas ligi 500 000 inimest.⁶³ See arv võib olla isegi suurem ning ulatuda koguni ühe miljonini.

Võrdluseks võib öelda, et ka Saddami käsul küüditati kümneid tuhandeid kurde, kiustati taga šiiite, assüürlasi, sooaraablasi.⁶⁴ Ta pidas muistseid valitsejaid oma õpetajateks ja eelkäijateks. Kuna nende kodumaa oli Põhja-Iraak,⁶⁵ kust pärines Saddam Hussein isegi, andis see talle veelgi rohkem ajendeid kasutada nende „tegusid“ isiklikes propagandistlikes huvides.

Kokkuvõte

Iraagi presidendi Saddam Hussein huvi muistse Lähis-Ida aja- ja kultuuriloo ning eelkõige just Iraagi ajaloo vastu polnud lihtsalt tavaline harrastusajaloolase huvi oma kodumaa vastu. See teenis üpris kindlaid eesmärke ja oli tihedalt seotud poliitiliste ja ideoloogiliste kaalutlustega. Nimelt soovis Saddam Hussein saada Lähis-Idas vähemalt sama võimsaks ja aukartust tekitavaks valitsejaks kui näiteks Sargon II, Nebukadnetsar II, Harun ar-Rašid või Salah-ad-Din.

Hussein soovis ajaloost õppida valitsemismehhanisme ja repressiivseid meetmeid (nt küüditamine, piinamistehnika, hirmupoliitika) ja valis eeskujudeks muistsed Assüüria, Babüloonia või Araabia despoovid. Samas toetas Hussein Iraagis Lähis-Ida regiooni uuringuid — eelkõige filoloogiat, ajalugu, arheoloogilisi väljakaevamisi ning muuseumide kogude laienemist ja korrastamist. Kuid võib öelda, et tema eesmärk oli poliitilis-ideoloogiline — ta tegutses selleks, et näidata end legaalse valitsejana.

Saddami kukutamise 2003. aastal lõppes vana Lähis-Ida uurijate toetamine. Lisaks sellele, et finantseerimine lakkas, toimusid 2003. aastal ulatuslikud rüüstamis- ja vandalismiaktid, mida pandi toime kohalike marodööride ja „mustade“ arheoloogide poolt üle terve riigi.

⁶³ Bustenay Oded. *Mass Deportations and Deportees in The Neo-Assyrian Empire*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1979, lk 20.

⁶⁴ Sooaraablased ehk madanid (araabia k *Ma'dān*) on araablaste kogukond, kes elab Lõuna-Iraagi soistel aladel. Nende kogukonna hävitas S. Hussein peaaegu täielikult. Vt lähemalt Arni Alandi. Saddam on hävitanud sooaraablasi. — Eesti Päevaleht, 11.03.2003, <http://epl.delfi.ee/news/valismaa/saddam-on-havitanud-iraagi-sooaraablased.d?id=50948859>, viimane külastus 29.05.2014.

⁶⁵ Seal olid pärit Assüüria kuningad Sargon II, Sennaherib jt, ka Egiptuse valitseja Salah-ad-Din.

Niisiis said 2003. aastal alanud Iraagi sõjas⁶⁶ kannatada mitmed muistse Mesopotaamia linnad — nagu näiteks Uruk, Ur, Isin, Nippur — mustade arheoloogide tegevuse tõttu, kes varastasid ja lõhkusid muistiseid. Ilmselt tehakse seda praegugi, kuid mitte niisugusel määral kui aastal 2003. Ka muuseume rüüstati. Eriti sai kannatada Bagdadi linnas asuv maailmakuulus Iraagi Muuseum, mis on võrdväärne Briti muuseumiga, Berliinis asuva Pergamoni Muuseumiga, Louvre'iga või Kairo Muuseumiga ning mis muistse Mesopotaamia kogude poolest oli isegi mastaapsem kui Briti Muuseum või Louvre.

Seega on Iraak lisaks humanitaarsele, majanduslikule, demograafilisele ja poliitilisele katastroofile sattunud ka kultuurilise kollapsi äärel. On hävitatud tuhandeid muistiseid, artefakte, käsikirju ja tekste, mida enam algsel kujul ei suudeta taastada või paremal juhul suudetakse vaid osaliselt. Sõjaga kaasnenud lõogist ajaloo- ja kultuuripärandile ei toibu Iraak täielikul määral ilmselt kunagi. Mida toob tulevik Iraagile, tema rahvale ja kultuuripärandile ning selle uurimisele, on raske ennustada.

Igal juhul on Iraak riigina tänapäeval väga ebastabiilne — see on sügavas kodusõjas ja kriisis, nagu ka naaberriik Süüria. Kalifaadi väljakuulutanud islamistid eesotas kaliif Ibrahimiga (Abu Bakr al-Bagdadi) unistavad saada oma kontrolli alla terve riigi ning Lähis-Ida. Sellele vastu on võimud Bagdadi ja samuti Põhja-Iraagis elavad kurdid, kes teevad kõik, et peatada Islamiriigi võitlejaid. Küsimus on selles, kas Islamiriigi võitlejate ja peaideoloogide tegevus suudetakse peatada ja kas Bagdadi keskvoim jääb siiski püsima või laguneb Iraak riigina lõplikult? Milliseks kujuneks viimasel juhul Iraagi tulevik? Ainuke mida võib enam-vähem kindlalt väita, on see, et rahu sellesse ebastabiilsesse regiooni ei saabu veel lähimate aastakümnete jooksul.

⁶⁶ Iraagi sõja kohta vt lähemalt H. Mölder, V. Sazonov, R. Värk 2013, lk 405–418.